

**БІЛОУСОВ М.М.,
доктор історичних
наук, професор**

*Дипломатична
академія України
при МЗС України*

**УКРАЇНСЬКА
ДИПЛОМАТІЯ ВІД
СИВОЇ ДАВНИНИ
ДО СЬОГОДЕННЯ**

Рецензія на книгу
Нариси з історії
дипломатії України
/ О.І.Галенко,
Є.Є. Камінський,
М.В.Кірсенко та ін.
/ Під ред. В.А. Смолія. –
К.: Видавничий дім
"Альтернативи",
2001. – 736 с.

В Україні опублікована перша книга про історію і сучасне української дипломатії – "Нариси з історії дипломатії України" (Київ: Видавничий дім "Альтернативи", 2001. – 736 с.). Автори – видатні історики і політологи. Деякі з них мають досвід державної і дипломатичної роботи в незалежній Україні: В.М. Литвин, В.А. Смолій, Л.О. Лещенко. Цей досвід розширює краєвид науковця, особливо знання про сучасну українську дипломатію.

Монографію, яка охарактеризована як наукове-популярне видання, давно чекали дослідники міжнародних відносин, викладачі та студенти. Вперше був зібраний матеріал, який стосується міжнародних зв'язків українського народу на протязі майже тисячоліття. Монографія насичена датами, оцінками, знайомить з результатами аналізу окремих питань теми. Що головне: навіть історія порівняно недавнього періоду спирається на архівні матеріали, які вперше вводяться в науковий обіг. В цьому, безумовно, наукова цінність "На-

рисів”. Для студентів – це посібник, з якого можна дізнатися на тлі європейської історії про місце України на міжнародній арені на протязі віків і сьогодні. Нарешті сучасні українські дипломати звернуть особливу увагу на роботу своїх попередників, на традиції української дипломатії.

Що є дипломатія? Відповідь на це питання не така проста, як здається на перший погляд. Існує, судячи з літератури, широке і так зване “звужене” (а точніше – суттєве) тлумачення цього поняття. Згідно з широким – це майже синонім зовнішньої політики та міжнародних відносин. Так це поняття розуміють Ж.Б. Дюрозель, який неодноразово перевидавав свою книгу “Історія дипломатії від 1919 року до наших днів”, Г. Кісінджер з його книгою “Дипломатія”, автори багатотомного видання радянських часів “Історія дипломатії”. В усіх цих книгах відтворюється історична панорама міжнародних відносин. Очевидно, в цьому є свій сенс. Важко провести межу між дипломатією і міжнародними відносинами, оскільки останні диктують її форми. Але є прихильники іншого погляду. Г. Нікольсон у своїй книзі “Дипломатія” іронізував з приводу того, що в англійській мові є, як мінімум, п’ять різних значень цього слова, крім основного: ведення міжнародних відносин шляхом переговорів, метод врегулювання цих відносин, робота та мистецтво дипломата. А його сучасні співвітчизники, автори “Пенгвінського словника міжнародних відносин” Г.Геванс та Дж. Ньюнхем називають широке визначення поняття дипломатія “некоректним”. З їх точки зору, дипломатія – є “один з інструментів, яким реалізується суть, цілі, політика держави у відносинах з іншими”. До такого “звуженого” тлумачення схилилися і радянські довідники, які називали дипломатію “засобом здійснення зовнішньої політики”, сукупністю “практичних заходів, засобів і методів” реалізації цілей зовнішньої політики, пов’язували її з мистецтвом ведення переговорів. Автори “Нарисів” дотримуються, як впливає зі змісту розділів, широкого підходу. І справа, думається, не тільки в прецедентах, а й у специфічних обставинах історії України. Слід пам’ятати, що традиційно, і згідно з міжнародним правом, дипломатія, як і зовнішня політика, є функцією держави. А у України на протязі тривалого періоду в історії не було державності. Тому так званий широкий підхід дозволяє продемонструвати, як впливали українські землі, український народ на відносини між іншими державами, як це ставало важливим фактором європейської політики, як українці спілкувалися з іншими народами навіть без державності. Це породжує безліч термінів, якими в “Нарисах” характеризується українська дипломатія: бездержавна, залежна, повстанська, народна, публічна, внутрішня. Останніми термінами називають дії українських речників, що мешкали на землях, які належали іншим державам, по

відношенню до інших народів, їх пропагандистські виступи на користь української справи і т.п. Автори “Нарисів” розуміють, що така “дипломатична” діяльність проводилась “у не визнаних світовою практикою формах”. Втім, це дозволило їм знаходити навіть крихітки дипломатичного досвіду в бездержавний період історії України.

Розгляд у “Нарисах” питань міжнародної політики на протязі тисячоліття заслуговує на окрему рецензію, бо торкається не тільки України, але й інших європейських держав. Зосередимось на дипломатії.

Формування української дипломатії автори “Нарисів” пов’язують, головним чином, з зовнішньополітичною діяльністю Козацтва, висвітлюють дипломатичну службу та основні принципи її функціонування. Цікаво, що в Козацькій державі не утворювалося спеціальної установи, що відала б веденням зовнішньої політики, а нею керували гетьман та старшинська рада, тобто управління було “дуалістичним”. На сторінках монографії наведено приклади урочистого дипломатичного церемоніалу та етикету, якого дотримувались у Козаччині, які свідчили про їх відповідність до пануючих в той час цивілізованих європейських норм: навіть під час війни, наприклад, ніхто не міг порушити недоторканість послів.

Другим етапом становлення української дипломатії стала діяльність незалежних українських урядів у 1918-1921 роках. В ті часи, як стверджується в “Нарисах”, вона “зробила свої перші кроки на міжнародній арені”. Виникла сітка посольств, проводились наради послів. Не всі ці кроки були вдалим, бракувало досвіду, кадрів, міжнародні умови були складними. В результаті – знов загублена державність.

У “Нарисах” досить детально розглянута діяльність української дипломатичної служби після 1945 року, коли УРСР стала членом ООН, але водночас керувалась Москвою. Читач тут знайде багато цікавого, бо використані матеріали архіву МЗС УРСР.

І нарешті, у 1991р. Україна стала незалежною і її дипломатія набула форм притаманних світовій, почала керуватися інтересами власної держави. В останньому розділі зібрані дані про формування нової дипломатичної служби, проаналізовані основні напрями зовнішньої політики, розповідається про реальні кроки, зроблені Україною на міжнародній арені заради поліпшення відносин з окремими державами, регіонами і для вирішення нагальних міжнародних проблем: серед них – ядерне роззброєння України. Десять років – невеликий строк, щоб держава довіряла свої дипломатичні архіви дослідникам. Але висвітленню проблем зовнішньої політики незалежної України притаманне знання внутрішніх “пружин”, що рухають державою. Є і цікаві “геополітичні” думки, як, наприклад, така: Китайська Народна Республіка може стати “третьою точкою опори” для України, яка прово-

дить збалансовану політику, орієнтовану на євроатлантичний простір і Росію. В цілому в книзі констатований "рух по висхідній", характерний для дипломатії незалежної України.

Багатосторінкова праця українських авторів вимагає детального рецензування з боку експертів у всіх періодах майже тисячолітньої історії України. Але вже зараз можна сказати, що авторський колектив у складі О.І. Галенка, Є.Є. Камінського, М.В. Кірсенка, М.Ф. Котляра, С.В. Кульчицького, Л.О. Лещенка, В.М. Литвина, О.В. Павлюка, О.П. Реєнта, О.В. Русиної, В.С. Сідака, В.А. Смолія, В.С. Степанкова виступив першопрохідцем у дослідженні дипломатії України на протязі віків. Нарисова форма, щоправда, не тільки допомогла легкості викладу, але й водночас дозволила залишити деякі лакуни у висвітленні теми. Бажано, щоб автори продовжили свою роботу і їх заповнили або пробудили інтерес у інших відтворювати ще більш повну картину практики української дипломатії, а також зовнішньої політики України, її міжнародних відносин.

Надійшла до редакції 27.02.2002